

Olyan jellegzetes példája ez a bár lassan újító, de azért elsősorban hagyományörző oxfordi mentalitásnak, illetve mindenek felett olyan csemegéje ez a magyar filológiának, hogy nem volt szíves jelezni a hibát a Bodleian Library könyvtárosainak. Így, legfeljebb, eggyel több 17. századi „szerzővel” reprezentálhatjuk magunkat Angliában.

Mindezek után már csak azt sajnálhatjuk, hogy az elmúlt három és fél évszázad oxfordi bibliotékáriusai nem ismerték jobban a „másik” Medgyesi, vagyis Pál – Oxfordban egyébként nem is létező – prédikációit. Mert akkor talán úgy vélekedhettek volna a JERE S- „rövidítésről”, hogy – a prédikátort parafrázálva – annak bizonyára „Jeremiásnak kell lennie”.

FAZAKAS GERGELY TAMÁS

Egy 18. századi magyar Londonban. Mező János neve akkor bukkan fel először, amikor Teleki Sándor grófnak ír 1750-ben és levelét úgy írja alá, mint a „Felsiges Angliai király fi Cumberlandiai Hertseg közleb udvarlo szolgaja”¹. Ez a levél beszámol a londoni földrengésről és egy másik, Angliában élő magyar sorsáról, de nem derül ki belőle, Mező hogyan került Londonba az angol királyfi szolgálatába; egy másik levél, amit Teleki Sándorhoz küld azzal, hogy azt továbbítsa báró Kemény Jánosné Teleki Annának, Mező egyik hazai patrónusának, valamilyen Debrecen-béli „szereintsét” emleget, vagyis házasság-lehetőséget, amit korábban elszalasztott.² Szó van ebben a levélben arról is, hogy Mezőre volt bízva az „Urff” tanulása, akit „Sándor Obester Uramnál” hagyott – Bécsben, vagy Hollandiában. Ez talán Teleki Anna fiára, de az is lehet, hogy az unokaöccsére vonatkozik, az utalás tárgya nem világos a szövegből. Mindenesetre Mező János tudatja, hogy szerencsésen megérkezett Londonba, ahol „tisztességes szolgálatja” van, de nem akar sokáig maradni, mivel erre „sem kedve, sem szándéka” sincs.³ Ugyanezt megírta, mint ez egy másik levélből kitűnik, Teleki Sámuel grófnak, aki alighanem fő pártfogója, hiszen a Teleki Sándornak írt levélben is az ő nevét említi, mint olyan valakiét, aki jó ismerőse, s aki róla referenciát tud adni.⁴

Mindebből még nem világos, hogyan is lett Mező a cumberlandi herceg szolgája. Ha értett a lovakhoz, akkor alighanem azért: William August nagy gondot fordított istállójára és mint egyik életrajzírójától tudjuk, 1749-ben „három híres lovat vásárolt a magyar Battyhányi marsalltól”⁵; s valószínű, hogy Mező ezzel a lóvásárlással kapcsolatban került Angliába, annál is inkább, mert már fentebb idézett levelében azt írja Teleki Annának: „elkelletet az Lovakat adnom mind”⁶. A Lambeth Palace Libraryban fennmaradt Mezőtől egy 1750-es fordítás, illetve hivatkozás arra, hogy egy beadványt, amelyben a magyar protestánsok kérik Thomas Herring canterburyi érsek segítségét, ő fordított magyarra. Ebben magát „Nobilis Hungarus Natus Debreczini”-nek nevezi, aki a cumberlandi herceg szolgája.⁷ Az viszont, hogy milyen minőségben szolgált William Augustot, csak egy későbbi levélhez biggyesztett megjegyzésből derül ki teljes bizonyossággal: ennek az 1763-ban már angol nyelven, Thomas Secker canterburyi érsekhez írott Mező-levélnek az aláírása után ugyanis, egy másik kéz írásával ez áll: „Late Hussar to HMH Duke C.” vagyis a cumberlandi herceg „egykori huszára”⁸.

¹ *Peregrinuslevelek 1711–1750.* Szerk. HOFFMAN Gizella. Szeged, 1980. 327. /Adattár...6/

² *i. m.* 329.

³ Uo.

⁴ A másik levél címzettje Teleki Sámuelné Ötvös Mária. Az utalást illetően Teleki Sámuel „öbesterre”, lásd *i. m.* 328.

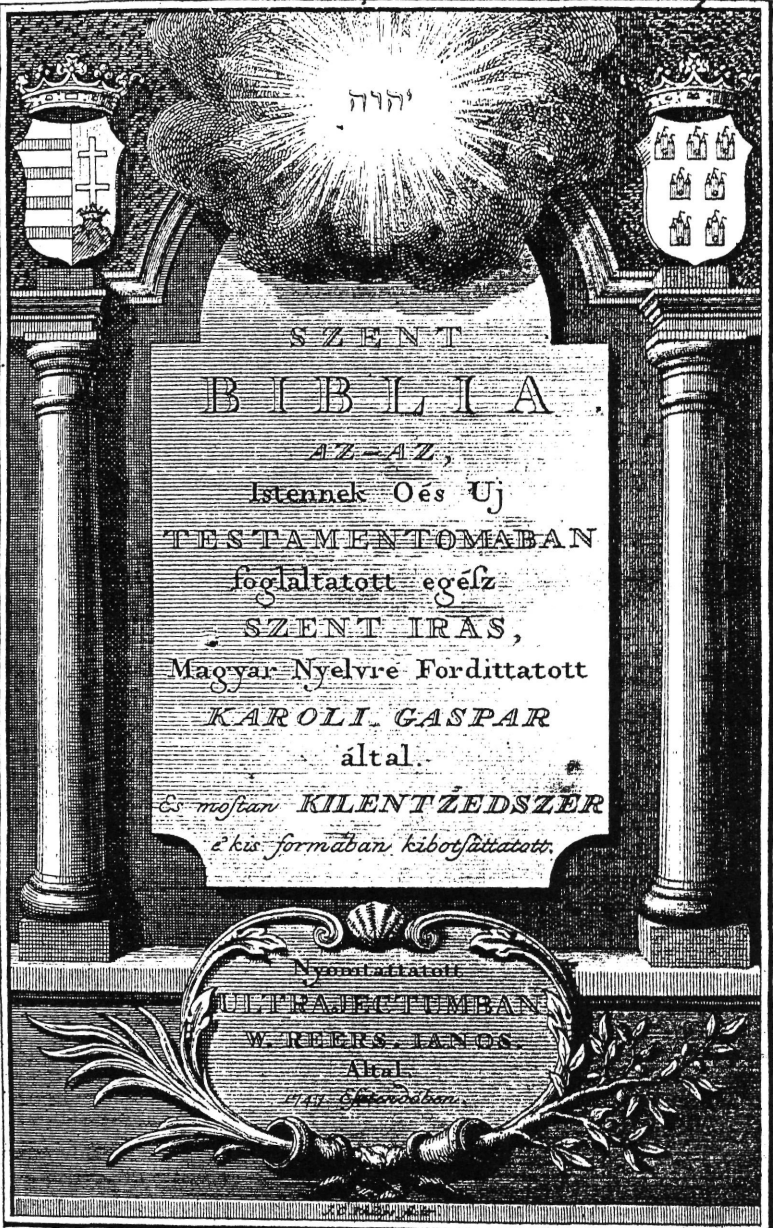
⁵ CHARTERIS, Evan: *William Augustus Duke of Cumberland and The Seven Years War.* London, é. n. 23. Itt alighanem gróf Battyhány Lajos, későbbi nádorról van szó.

⁶ *Peregrinuslevelek...* 329.

⁷ Lambeth Palace Library, MS 1122/1, fol.129

⁸ Lambeth Place Library, MS 1122/3, fol.137

*John Mező Mariet His wife, Diana Mező 5. N. 1754
Granville Mass*

S Z E N T
B I B L I A
 A Z - A Z ,
 Istennek Oés Uj
 T E S T A M E N T O M A B A N
 foglaltatott egész
 S Z E N T I R Á S ,
 Magyar Nyelvre Fordittatott
KAROLI GASPÁR
 által.
 És mostan **KILENTZEDSZÉR**
 e kis formában kibocsáttatott.

Nyomatattatott
ULTRAJECTUMBAN
W. REERS. IANOS.
 Által.
 1754. Eötvösökben.

K 20

Korábbi szándéka ellenére, Mező János, aki 1726. december 27-én született, nem egy, vagy két, hanem sokkal több évet töltött Angliában, és mint ez most talált bejegyzéseinek egyikéből kiténik, még 1754-ben is Londonban van, sőt: éppen nőül, feleségül vesz egy Diana nevű angol lányt. Ekkor már huszonnyolc éves, vagyis meglehetősen férfi, s úgy tetszik, jól érzi magát a Cumberland herceg, illetve talán a királyi istálló szolgálatában. (William August, II. György fia és Cumberland hercege, 1765-ben bekövetkezett haláláig vagy a St James Palace-ban, vagy a windsori Great Lodge-ban lakott, Mező viszont Kensingtonban telepedett le – a királyi pár lakott gyakran a kensingtoni palotában). Mező János esküvője 1754. november 5/15-én kötött a westminsteri St Margaret templomban. Mindezt abból a magyar bibliából tudjuk, amelybe Mező János beírta élete fontosabb eseményeit. A biblia eredetileg a Foreign and British Bible Society tulajdonában volt, onnan került a cambridgei egyetemi könyvtárba, jelzete 237.D.47.RR4. Ez a Károli-biblia már Tótfalusi Kis Miklós által javított kiadásának újabb, 1747-es kiadása, „nyomattatott Ultrajectumban W. Reers Ianos által”, a címlap szerint összesen a kilencedik és 1730-at követően a második utrechti kiadás. Mező alighanem még Hollandiában szerezhette be ezt a Szentírást, de csak később kezdte ellátni kézírásos bejegyzésekkel.

Ezek nemcsak magának az Angliában letelepedett Mező Jánosnak a születési, illetve házassági adatait adják meg, hanem a Mező, alias Field-család további sorsáról is tudósítanak. Mezőék Kensingtonban laktak és terveztek családot, de a magyar biblia legutolsó üres lapján található bejegyzésekből úgy tűnik, nem volt szerencsésük. A házassági bejegyzés alatt ugyanis ezt olvashatjuk: „Eli-sabeth Francis Mező – alias Field, was born 25th of August 1755 and died one Saturday – the 15th of May. Buried the 18th of May 1756: in Kensington Churchyard, to South part of the Church: 14 foot and have [half?] to the wall: which Joy(n)ings with the Goadde of Appotecarry's House”. Miután még csecsemő korában elvesztették kislányukat, Mezőéket két újabb csapás érte: két év leforgása alatt két újszülött kisfiút vesztek el egymás után. A következő, ugyancsak angol nyelvű bejegyzés arról értesít, hogy „Peter John Mező or Field” 1756. augusztus 12-én született és (feltehetőleg ugyanaz év) szeptember 18-án elhunyt – őt is a patikus háza melletti falhoz, nővérének sírjába temették. Végül, újabb vonal alatt olvashatunk még egy lakonikus szöveget arról, hogy „Franciscus Mező or Field” 1757. október 18-án született és tíz napra rá, 28-án meg is halt. Lehetséges, hogy a „Field” szó után látható nagy tintafolt egy elmorzsolts könnyecseppet jelez.

A Mezőből lett Fieldnek tehát, ami a családalapítást illeti, nem volt sikere Londonban. A cumberlandi herceg angol serege egyébként éppen 1757-ben szenvedett vereséget a hétéves háborúban és kötött William August az év szeptemberében fegyverszünetet Kloster-Zevennél,⁹ ami után végleg visszavonult a hadviseléstől. Meddig állt szolgálatában a messziről jött magyar, nem tudjuk biztosan, mint ahogy azt sem tudjuk, miként alakult Mező János további sorsa. Biztosan kapcsolatban állt más Angliában tanuló debreceni magyarokkal, például Sinai Miklóssal. 1763 áprilisából még van Mezőről adat, mint már említettük, ekkor Secker érseknek írt jó angolsággal Kensingtonból keltezett levelet a debreceni egyetem, illetve református eklézsia korábbi gyűjtése ügyében.¹⁰ Mivel magyar bibliája Angliában maradt, az látszik valószínűnek, hogy valamikor 1763 után angol földön fejezte be életét.

Ebben az utrechti magyar bibliában van még egy bejegyzés, magán a címlapon, közvetlenül az első Mező-féle kézírásos információ alatt. Ez egy angol név: „Granville Sharp”. Az enciklopédiák szerint ez az 1735-ben, Durhamben született, de később Londonba költözött angol hivatalnok és könyvgyűjtő fontos szerepet játszott a 18. század hetvenes éveinek rabszolgaság-ellenes mozgal-mában, számos ilyen tárgyú pamfletet írt, és 1804-ben ő lett a British and Foreign Bible Society,

⁹ CHARTERIS: *i. m.* 300.

¹⁰ Lambeth Palace Library, MS 1122/3, fol.137

vagyis az angliai bibliatársaság első elnöke.¹¹ Sharpról feljegyezték, hogy a többi között idegen nyelvű bibliák gyűjtésével is foglalkozott és számos bibliát ajándékozott a Társaság könyvtárának,¹² ő vette meg tehát korábban (Mező János, vagy leszármazottai hagyatékából) ezt a magyar bibliát. A bibliatársaságnak írt és fennmaradt ajándék-könyvjegyzékében Sharp még azt is megemlíti, (talán hivatalnok-társától, Bogdány Jakab William nevű fiától szerezte értesüléseit) hogy „ezt a 3000 példányban kiadott bibliát a pápisták elégették”.¹³ Az angol gyűjtő érdekes és értékes dokumentumot mentett meg ezzel, amely örvendetes és szomorú, de kivételesen részletes személyes adalékokat szolgáltat egy, a 18. században Angliában letelepedett magyar protestáns nemes életéhez.

GÖMÖRI GYÖRGY

A debreceni rézmetsző diákok nyomdája. A debreceni református kollégiumban a 18. század utolsó éveiben ügyes kezű diákokból kialakult az a kis csoport, akik rézmetszéssel foglalkoztak. Ennek a hazánkban szinte egyedülálló társaságnak létrejöttében döntő szerep tulajdonítható Karacs Ferencnek. Ő azonban 1797-től Pesten tevékenykedett, és főleg térképek metszésével tűnt ki.¹ A diákok csoportja azonban tovább folytatta – alig vitathatóan főleg kedvelésből – a rézmetszést. Ezeket a diákokat a tanárok szóban és jutalmakkal buzdították, hiszen ők munkájukkal a szemléltető taneszközök előállításához igen hasznos segítséget jelentettek.² Munkásságuk középpontjában ugyanis kis méretű, magyar nyelvű atlaszok tábláinak metszése állt. Ennek során 1800-ban az „Oskolai Új Átlás”, a következő esztendőben az „Oskolai Ó Átlás”, majd 1804-ben Budai Ésaías „Oskolai Magyar Új Átlás”-át készítették el.³

A rézmetszés feladatát a diákok egymás között megosztották, és az elkészült lemezeket nevükkel látták el. Így nyomon követhető, hogy hamarosan kialakult az a háromfőnyi csoport, akik – jól érzékelhetően – szinte „beleszerelmesedtek” ebbe a számukra olyan vonzó foglalatosságba. Név szerint Erős Gábor, Pap József és Pethes Dávid,⁴ akik az 1804. évi, immár valamivel nagyobb méretű földrajzi atlaszt metszték. Kiköltözve a kollégiumból Debrecen városába,⁵ a kis csoport érdeklődése immár egyre inkább a nyomdászat felé fordult. Tagjai igyekeztek elsajátítani ezt a nem könnyű mesterséget. Figyelmüket nem kerülte el 1805-ben⁶ Weinmüller, komáromi nyomdász 1801-ben bekövetkezett halála utáni helyzet. Az özvegy maga nagy nehézségek közepette igyekezett vezetni a műhelyt, így a debreceni ifjak arra törekedtek, hogy oda bekerülhessenek. Azonban nem sikerült itt elhelyezkedniük, ill. a nyomdát megszerezniük.

Úgy tűnik, hogy saját erőből és ügyességgel kísérelték meg elkészíteni a nyomdai felszerelést, amellyel azután önálló munkát kívántak végezni. A nyomdai betűk előállításának messze legigényesebb része a patricák vésése volt. Ehhez elengedhetetlen volt a rendkívül ügyes kéz, jó ízlés és

¹¹ *Dictionary of National Biography*. XVII. é. n., 1341.

¹² HOARE, Pierce: *Memoirs of Granville Sharp*. Vol. II. 1824. 433.

¹³ Uo.

¹ BENDA Kálmán – IRINYI Károly: *A négyszáz éves debreceni nyomda (1561–1961)*. Bp. 1961. 121–122.

² DÓCZI Imre cikke = A debreceni ev. Ref. Főgymnasium értesítője az 1894–95. iskolai évről. Debreczen, 1895. 164.

³ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. I. Bp. 1891. 1384. has.

⁴ TÓTH Béla: *A debreceni rézmetsző diákok*. Bp. 1976. 18–22.

⁵ TÓTH: *i. m.* (4. jegyzet) 21.

⁶ TÓTH: *i. m.* (4. jegyzet) 40.